

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ВЫСШЕЕ ОБЩЕСТВО ПО ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ, ЯЗЫКУ И ИСТОРИИ имени АТАТЮРКА

38. ICANAS

(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)
(International Congress of Asian and North African Studies)
(Международный конгресс по изучению Азии и Северной Африки)

10-15.09.2007 ANKARA/TÜRKİYE

BİLDİRİLER/ PAPERS/СБОРНИК СТАТЕЙ

TARİH VE MEDENİYETLER TARİHİ
HISTORY AND HISTORY OF CIVILIZATIONS
ОБЩАЯ ИСТОРИЯ И ИСТОРИЯ ЦИВИЛИЗАЦИЙ

VII. CİLT/VOLUME VII/TOM VII

ANKARA-2012

FATİH SULTAN MEHMED’İN AVRUPA’DA MERKEZÎ DEVLETÇİLİK DÜŞÜNÇESİNDE ÖNCÜLÜĞÜ

ÜÇEL-AYBET, Gülgün
TÜRKİYE/TURÇIYA

GİRİŞ

Bu çalışma Fatih Sultan Mehmed’in (II. Mehmed) devletçilik anlayışına bağlı olarak uyguladığı iç ve dış siyaseti ve geliştirdiği kurumların zamanın İtalyan düşünürü ve siyasetçilerinden Machiavelli (1469-1527)’yi neden etkilediğini ve Machiavelli’nin “ideal devletçilik” düşüncesinde nasıl bir örnek oluşturduğunu açıklamak amacıyla 2003 yılında tasarladığım bu ilginç konu üzerine yaptığım araştırmalara dayanır.

II. Mehmed’in merkezî devletçiliğinin Avrupa’da XVI. yüzyıldan sonra kurulacak merkezî krallıklar için neden ve nasıl bir temel olduğu meselesi bu devir Avrupa’sındaki siyasi ortam ve şartlar ile karşılaştırılarak bu çalışmada ortaya konuldu.

Machiavelli, “**Prens**” veya “**Hükümdar**” adlı eserinde II. Mehmed’in merkezî devletçilik anlayışı ve uygulamalarından bazı örnekler verir.

Bundan ayrı olarak Machiavelli’nin bu alandaki kendine özgü diğer düşünceleri ile Fatih’in siyasi ve hukuki diğer uygulamaları arasında araştırıldığı ilginç benzerlikler görülür.

Bu çalışmamda Osmanlı devlet yapısı ve devletçiliği üzerine 1980’lerde yaptığım geniş kapsamlı bir araştırmaya dayanarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin idari ve sosyal politikasından örnekler vererek bu özellikleri açıkladım.

II. Mehmed’in Yeni Çağ’ın ilk merkezî devletini kurmuş olması önemlidir. Bunun için bu çalışmamda tarihte İlk Çağ devletleri, Orta Çağ devletleri ve kurumlarından örnekler göstererek bunları Osmanlı merkezî devlet yapısı ve uygulamaları ile karşılaştırdım. Bu suretle Yeni Çağ’ın ilk merkezî devletini II. Mehmed’in neden ve nasıl kurduğunu ortaya koymaya çalıştım.

Bu makale geniş kapsamlı farklı açılardan konunun ele alınması, analitik bir metotla açıklamalar getirilmesi, özgün konusu ve içeriği bakımından bu konuda yapılmış ilk çalışmadır.

a. II. Mehmed’in Merkezî Devlet Sistemi ve Tarihteki Yeri

Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) Yeni Çağ’ın ilk merkezî devlet sistemini kurmuştur.

Fatih, kurduğu merkezî devletin temel kurumlarını güçlü ve kalıcı kılmak amacı ile devletin adalet ilkesine önem vermiş ve yaptığı kanunlarla bunu kesin olarak belirlemiştir.

“**Fatih Kanunnâmesi**” adı ile bilinen kanunlar idari, hukuki, sosyal ve ekonomik alanlarda devletin görev ve yetkilerini, tebaanın hukuki, sosyal ve ekonomik haklarını açıklar.

Ayrıca, tebaanın yaşadığı coğrafi bölgelerin ekonomik ve sosyal şartları ve yapısına uygun olarak tebaanın haklarını ve güvenliğini koruyacak önlem ve tedbirler ile birlikte devletin güvenlik ve sosyal hizmetleri için mali giderlerini karşılayacak vergilerin adaletle alınmasını esas alan kanunlar değişen şartlara ve gereksinmelere göre Fatih’in hükümdarlığı boyunca ve ondan sonra gelen hükümdarlar devrinde çıkarılmıştır. XVII. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda Fatih’in kurduğu merkezî devlet ve adalet sistemi devam etmiştir.

Şimdiye kadar bilindiğı gibi İstanbul’un fethinde şehrin kuşatılması sırasında toprakların kullanılması feodal savunma sisteminin şatolar ve surların önemini kaybetmesine neden olmakla beraber sonuçta Avrupa’da merkezî krallıkların kurulması ve güçlenmesinde etken olmuş tek faktör değildir.

Fatih’in Kanunnâmesi merkezî devletçilik sistemini açıklayan bir kanunnâmedir.

Fatih, bu **Kanunnâmesi** ile Orta Çağ dünyasında ilk defa bir merkezîyetçi devlet düşüncesini açıklamıştır.

XV. yüzyıl ortalarında Avrupa’daki krallıklar ve şehir devletleri siyasi ve idari yapıları bakımından Orta Çağ’ın feodal devletleri idiler.

II. Mehmed, kendi adıyla anılan kanunnâmesinde Osmanlı devlet şeklini merkezî bir İmparatorluk olarak kabul etmiş ve ekonomik, sosyal, hukuki ve askerî kurumları yeniden düzenlemiş ve geliştirmişti.

II. Mehmed, Yeni Çağ’ın ilk merkezî devletini bu düşünce ile kurmuş ve feodal sisteme yer vermemiştir.

Bu nedenle idari ve askerî merkezî teşkilat kurulurken bu teşkilâtın görevlilerinin yetişmesine önem verilmiş hukuk sistemi ile devşirme sistemi ve ‘Enderun’ bu amaçla kurulmuştur.

II. Mehmed ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu’ndaki merkezî devletçilik anlayışı ve uygulaması tarihte daha önceki imparatorlukların devlet yapısından ve yönetim politikasından çok farklıdır. Bunun için antik devirde Roma İmparatorluğu ve Orta Çağ İslâm İmparatorlukları ve Bizans İmparatorluğu devletlerinin yönetim politikasından kısaca bahsetmek kıyaslama açısından uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti'nden önceki Orta Çağ'ın İslâm İmparatorluklarında devlet tebaanın sosyal ve ekonomik şartları ve yapısına göre tebaanın haklarını koruyan kurumların görev ve yetkilerini bildiren kanunlar yapmamıştır. Bu gibi devletlerde sadece İslâm hukukuna bağlı kalınmakla yetinilmiştir.

İslâm hukuku devlete yol gösterir, amaç adaleti sağlamaktır.

Tarihte Mezopotamya'da ve Doğu Akdeniz'de MÖ 3000'lerde ortaya çıkan ilk devletlerde ve daha sonra Musevîlik, Hristiyanlık ve İslâmiyette devletin kutsal bir kökeni olduğu inancı vardı. Kutsal kavramı burada Tanrı buyruğu olan hak ve adaletin korunması ve yerine getirilmesi ile devletin sorumlu ve görevli olduğu anlamındadır.

İslâm devletlerinde Halifeler İslâm hukukunu uygulayan devlet reisleriydi. Emevîler devrinde VIII. yüzyılda İslâm adli teşkilâtı geliştirdi. İslâm hukuku üzerine uzman bilginler çoğaldı. Fakat kanun yapan hükümdar yoktu.

Medine ve Suriye'de açılan okullarda İslâm hukuku öğretilirdi. Bu okullardan yetişen bilginler tebaaya İslâm dinine uygun yaşamının esaslarını öğretirlerdi. Arap İslâm devletlerinden Emevî ve Abbasî hükümdarları fethettikleri ülkelerde Arap olmayanları ve köylüyü aşağı ve düşman kabul ederlerdi.

X. yüzyılda Türk düşünürlerinden Farabî, Aristo ve Platon'un felsefî yaklaşımı ile devlet üzerine düşüncelerini yazdı.

Farabî'nin düşünceleri sosyal düzenin bir dengede tutulması gereği bakımından daha sonra Osmanlı devletçilik anlayışında etkili oldu. Plato ve Aristo'ya göre toplumda her meslek kendi içinde bir sınıf oluştururdu. Farabî'den sonraki Türk-İslâm Devletlerinde (Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklu Devleti) mesleklere göre sosyal sınıflar korundu. XII. yüzyıl ve sonrasında El-sanatçıları, tüccarlar, çiftçiler ve köylüler belli bir düzende meslek gruplarını oluştururdular, ' lonca teşkilâtı ve ahi birlikleri kuruldu. Daha sonra ulema ve askerî sınıf (gaziler) önem kazandı.

Fakat Farabî'nin devletçilik düşünceleri X. yüzyılda Arap-İslâm Devletleri tarafından benimsenmedi. Kişinin ruhsal gelişimine odaklanan bu düşünürleri devlet ve devlet teşkilâtı ilgilendirmedi. Bunlardan farklı düşüncede olan iki filozof İbn Bajja ve İbn Tufayl'a göre "kişinin mükemmelliği ancak ideal bir devlet içinde mümkün olabilir" di. Bu iki düşünür "böyle bir devlet şekli ne olmalıdır? İdeal devletin hükümdarı kim olmalıdır?" sorularını ortaya attılar.¹ Farabî bu sorulara çözüm getirdi. Ona göre mükemmel yöneten bir devlet ve onun filozof hükümdarı ile ancak mükemmel bir ortam mümkün olabilirdi.

Bu filozof hükümdar "imam ve kanun yapıcı bir hükümdardı".

¹ Ann Lambton , **State and Government in Medieval İslâm**, s. 316-318.

Bu bakımdan Osmanlı devletçilik anlayışı Farabî'nin siyasi felsefesinin tek uygulamasıdır denilebilir.

Farabî'den önce toplum için barış içinde mükemmel bir ortamın gereği olarak adaletle yönetimin uygulaması İslâmiyetin ilk yıllarında görülür. Hicretten sonra Medine şehrinde Hz. Muhammed sosyal ve idari bir düzen kurdu. O tarihte Medine'de Müslümanlardan başka diğer dinlerden olan ahali de vardı. Bunların çoğu Yahudi ve İranlılardı. Peygamber, her grubun kendi inancında dil ve kültüründe özgür yaşamasını şehir devletinin en önemli gereği olarak bildirdi. Bütün bu gruplar birbirinin haklarına saygı duyarak barış içinde yaşayacaktı. İlk İslâm devletçiliği temelinde bu gerçek vardır. Fatih (II. Mehmed), bu düşünceden hareket ederek İstanbul'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün eyaletlerinde her din ve kültürden ahaliye özgürlük vermiş, kültürleri korumuştur.

Fatih, merkezî devlet ve onun kurumlarını, teşkilâtını geliştirmek ve toplumda din, dil ve kültür farkı gözetmeksizin adalet ve güvenliği sağlamak için kanunlar yaptı. Bunun için temelde Peygamberin uyguladığı ve öğrettiği sosyal ve idari düzenin esasını bildiren İslâm hukukuna bağlı kaldı. Bütün bunların ışığında Fatih'in kurduğu merkezî devlet sisteminin neden teokratik bir temeli olduğu daha iyi anlaşılır.

Esasen, tarihte ilk devlet kavramı Mezopotamya'daki ilk şehir devletlerinde rahip-kral diye bilinen devlet reisleri ile birlikte ortaya çıkmıştı. XV. yüzyılda Floransa şehir devletinde ünlü bir devlet adamı olan Machiavelli (1469-1527) **Hükümdar** adlı kitabında ideal devlet ve düzenin Tanrı öğretisi olduğunu yazar. Musa Peygamberi örnek gösterir. Machiavelli'nin yazdığına göre Musa Peygamber sadece Allah'ın emrini yerine getirerek devleti kurmuş ve yönetmişti. Ondan sonra gelen ünlü hükümdarlar Cyrus (MÖ VI. yüzyıl, Pers kralı) ve Romulus (MÖ 753 Roma devletini kurdu.) kurdukları kurumlar ve icraatlarında Musa Peygamberden öğrenilenleri uyguladılar. Machiavelli bu bakımdan Musa Peygamber için "Ne yüce bir öğretmen" sözcüğünü kullanır.²

Ayrıca, Orta Çağ'ın feodal imparatorlukları Bizans İmparatorluğunda ve Şarlman İmparatorluğunda her iki devlet teokratik esaslara bağlı kalmıştır. Şarlman bununla beraber mutlak hükümdarlık fikrini Harun Reşit'ten almıştır.

Farabî, kutsal İslâm hukuku ile klâsik siyasi felsefe arasındaki uygunluğu göstermek ister. Osmanlı devletçilik anlayışının bu düşünceye göre oluştuğu anlaşılır.

Osmanlı devleti kutsal İslâm hukukunun gaza ve adalet ilkesine hizmet ederken toplumların sosyal ve kültürel yapıları, yaşadıkları coğrafi bölgelerin ekonomik şartları ve imkânlarına göre devletin ve tebaanın görev ve sorumluluklarını, hak ve yetkilerini belirleyen ekonomik, sosyal ve mali işlerinin yürütülmesi için gerekli kanunları, fermanları hazırlamış ve uygulamıştır.

² Niccolo Machiavelli, **The Prince**, trs. George Bull, London, 2003, s. 20.

Kanunlar ve fermanlar gerektiğinde her hukuki, mali, sosyal ve idari mesele için çıkarılmıştır.

Plato felsefesinin temeli olan “ideal bir devlet” kavramı Osmanlı devlet teşkilatının düzenli ve hiyerarşik yapısında ve adaleti sağlamak amaçlı uygulamalarında görülür.

Osmanlı merkezî devlet sisteminde her şey devletin gücü ve otoritesinin kalıcılığını korumak için düzenlenmiştir. Devletin gücünü aldığı iki önemli kurum ordu ve adalettir. Her iki kurum da İslam hukukunun ilkesini yerine getirmekle mükelleftir.

Ordu İslam ülkelerinin sınırlarını korumak, İslâmiyeti yaymak ilkesine; adalet, sivil halkın haklarının korunması, refah ve güvenliğinin sağlanması ilkesine hizmet eder.

Osmanlı İmparatorluğu’nda her dinden ve her millettten herkes Osmanlıdır. Osmanlı devleti, İmparatorluğun geniş sınırlarını korumak, sınırları içindeki çeşitli milletleri ve ülkeleri düşman saldırılarından, eşkiyalardan, yolsuzluk, haksızlık ve adaletsizlikten korumak amacıyla orduyu mükemmel bir teşkilat ve disiplinle daimî olarak güçlü tutmayı hedeflemiştir.

Osmanlı Devleti, bütçesinin büyük bir kısmını ordunun bakımı ve askerî giderleri için harcardı. Sınırların korunması ve savaşlar devlet hazinesine büyük giderlere mal olurdu. Doğuda İran batıda Alman İmparatorluğu ile devamlı yapılan savaşların nedeni sınırların korunması meselesiydi. İslâm hukukuna göre savaşta alınan beşte bir ganimetle devlet büyük askerî giderlerinin ancak bir kısmını karşılardı. Vergi gelirleri ise fethedilen ülkelerde medrese, cami, yol, köprü, imaretler, şifahaneler ve vakıfların inşaat ve diğer giderlerine harcanırdı.

Osmanlı Devleti’nin sınırların korunması tebaanın güvenliği ve hukuki haklarının sağlanmasını amaçlayan yönetim politikasını uygulayabilmesi için devamlı ve düzenli büyük bir askerî ve idari teşkilâta ihtiyacı vardı.

Osmanlı Devleti, İslâm devletçiliğinin adalet ve gaza ilkelerini esas almakla beraber tarihte İslâm Devletlerinde hiç uygulanmamış ve kendine özgü bir yönetim politikası ile birlikte özgün bir askerî teşkilât kurmuştu.

Ordunun bütün birliklerine alınacak askerlerin öncelikle disiplinli, dürüst ve itaatkâr olmaları önemliydi. Osmanlı Devleti’nin eyalet ordusunu oluşturan tımarlı sipahi ile devşirme kökenli kapıkulu denilen merkez ordusu için temelde sağlam bir eğitim verilmekle beraber askerî yetenek ve sağlam bir karakter asker veya subay seçiminde aranılan en önemli vasıflardı. Aynı zamanda bu askerlere devlete ve âmirlere itaat, saygı ve sadakat, devlet politikasının amaçlarına hizmet en iyi şekilde öğretilmişti. Osmanlı ordularının XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupalı görgü tanıklarının takdir ve hayranlığını çeken özelliği bunlardan kaynaklanır.

Devlet adamlarını ve merkez ordusunu yetiştiren Devşirme sistemi ise tarihte ilk defa Osmanlı devletinde ortaya konulmuş ve uygulanmıştır. Bu sistemin esası Osmanlı eyaletlerindeki Hristiyan ahâlinin erkek çocuklarından bir kısmının orduya asker yetiştirmek amacı ile alınarak eğitilmesine dayanır.

Tarihte bazı devletlerin sınırları içinde ve dışındaki ülkelerden orduya asker aldıkları olmuştur. Fakat bu askerler yetişkin olup, bunlara uzun yıllar süren eğitimler verilmemişti.

Ayrıca bu tür devletlerde askerlerin alındıkları ülkeler o devletin sınırları içinde olsa da o devletin vatandaşı değildiler. Bu nedenle bu devletlerin yabancı uyruklu askerlerden orduları savaşta ve barışta sorunlara yol açmıştı.

Örneğin Roma ordusuna yabancı milletlerden pek çok asker alınırdı. Savaş sonunda bu askerler evlerine gönderilir, ertesi yıl tekrar bir askerî kuvvet oluşturulurdu. MÖ 52’de Sezar devrinde Roma ordusunda Galyalılarından, Kuzey Afrika’daki Numidyalılarından yaya ordusu, Giritlilerden okçular ve Germenlerden süvariler, toplam 400.000 kişilik bir kuvvet askere alınmıştı. Sadece “legion”lar Roma vatandaşlarındandı. Fakat bu yeterli değildi. Bu nedenle yabancılardan Galyalılarından bir “legion” kuruldu ve orduya kaydedildi. “Legion”ların maaşlarını devlet değil, generalleri öderdi. Bundan dolayı asker üzerinde devletten çok kumandanların büyük gücü ve otoritesi vardı. Generalleri ise Sezar’ın tavsiyesi üzerine Senato atardı.³ Tarihte Roma ve Bizans Devletlerinde adalet kavramı ve uygulaması incelendiğinde ve kıyaslandığında Osmanlı devletinin adalet ilkesine ilişkin bazı benzerlikler varsa da sistem ve düzen bakımından boşluklar ve tezatlar olduğu görülür.

Roma Cumhuriyet tarihinde Roma vatandaşlığı bütün İtalya ahali için tanınmış olmakla beraber Roma ve çevresi için geçerli olmuştu. İtalya’nın geri kalan bölgelerinde devleti temsil eden bir otorite ve sistem yoktu. Adli ve idari makamlar ve bunlara başvurma söz konusu değildi.

Orta Çağ devletlerinden Bizans İmparatorluğunda adalet kavramının teokratik esasa bağlı olduğu görülür. Bu tür Orta Çağ devletlerinde devlet reisi gücünü dinden alırdı. VIII. yüzyılda Avrupa’da Karolenj İmparatorluğu’nu kuran Şarlman ve daha sonra Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’nu kuran Otto ve ondan sonra gelenler Vatikan’daki Katolik kilisesine bağlıydılar. Kutsal otoriteyi temsil ederlerdi. Bizans İmparatorluğunda Constantine’den Jüstinyen’e kadar İmparatorlar hem Piskopos ve hem devlet reisi idiler.

Jüstinyen rahiplik ve imparatorluk arasında bir ayırım yapılması gereğini ileri sürmüşse de “Tanrı için yapılan her şey iyi ve doğrudur” ilkesini benimsemişti.⁴

³ Bertrand Russell, *A History of Western Philosophy*, London, 1979(1946,1961),s. 280; Caesar, *The Conquest of Gaul*, trs S. A.Handford, Penguin Books,Great Britain, Suffolk, Richard Clay (The Causer Press) Ltd, 1981(1951), s. 8 ve 14.

⁴ Ernest Barker, *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüü*, trc.: MeteTunçay, s. 86.

Jüstinyen devlet otoritesi ile kilisenin otoritesi arasında bir denge kurmaya çalışmıştı. Böylelikle devletin gücünü sağlayacaktı. Fakat kilise ve rahipler Bizans'da gittikçe güç kazanmıştı. İmparator kilisenin kararlarına ve kurallarına uymak zorundaydı. Bazı eyaletlerin denetimi (Sicilya, Kalabriya ve İllirya) Patrikliğe verilmişti.

Bu yalnız Bizans için böyle değildi. Fransa'da Şarlman VIII. yüzyılda kurduğu imparatorlukta Roma eyalet sistemini örnek almakla beraber eyaletlere vali olarak piskoposları atamıştı.

Bizans'da ikinci güçlü sınıf aristokrasi idi. Bizans İmparatorları Trakya ve Anadolu'daki toprak sahibi aristokratlar arasından çıkardı. Bizans'da rahipler ve aristokratlar devleti ve İmparatoru tehdit eden iki güçlü sınıftı.

Roma ve Bizans İmparatorluklarında devlet tarafından kanunlar yapılmışsa da her zaman uygulanamamış ve etkin olamamıştı. Roma'da en eski medeni hukuk örneği olarak bilinen ve MÖ 451'de hazırlanan 12 levha kanunları Roma hukukunun temeliydi.

MS VI. yüzyılda İmparator Jüstinyen Roma hukukunu canlandırmak amacı ile Bizanstaki ortam ve zamana uygun ve kendi adıyla anılan kanunları yaptı. Bununla beraber Roma ve Bizans İmparatorluklarında devletin ordu ve adalet sistemi ve teşkilâtında boşluklar vardı. Bu nedenle her iki kurum kısa zamanda bozulmuş ve gücünü kaybetmiştir.

Osmanlı devleti II. Mehmed devrinden başlayarak ordu ve adalet teşkilâtını ve sistemini en iyi şekilde işleyecek ve uzun zaman etkili olacak şekilde geliştirmiştir. Bunun en önemli nedeni merkezî devletin gücünün ve otoritesinin korunmasını amaçlayan yönetim politikasıydı.

Ayrıca, aynı amaçla aristokrasinin ordu, adalet ve devlet teşkilâtına egemenliği olasılığını ortadan kaldırmak için Osmanlı toplumunda aristokrasinin oluşması bazı sınırlamalarla önlenmiştir. Çünkü Osmanlı tarihinde ve diğer Orta Çağ devletlerinde aristokrasi devlet için tehdit edici bir güç olmuştur. Osmanlı tarihinde Osmanlı hükümdar ailesi içinde şehzadeler arasındaki taht mücadelesi ve bağımsızlık iddiaları dolayısıyla şehzadelerin orduları arasında savaflara yol açılmış devletin bütünlüğünü ve otoritesini tehdit eden tehlikeli zamanlar yaşanmıştı. (Fetret Devri 1402-1413).

Osmanlı Devleti II. Mehmed devrinden başlayarak Devşirme, Ulema, Sipahi ve Çiftçi sınıflarında güç birikimini önleyerek aristokrasinin bu sınıflarda oluşmasına olanak vermemiştir. Orta Çağ devletleri (Bizans İmparatorluğu, Şarlman İmparatorluğu, Emevî ve Abbasî İslâm İmparatorlukları ve Selçuk İmparatorluğu) asiller tarafından yönetilirdi. Selçuklu İmparatorluğu feodal beyliklere ayrılmıştı. İslâm İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu'ndaki eyaletlerin genel valileri birer feodal bey durumundaydılar. Bizans İmparatorluğu'nda kilise ve asiller zamanla güçlenmiş devlet içinde devlet olmuşlardı.

II. Mehmed, Yeni Çağ'ın ilk merkezî devletini kurmuş, feodal sisteme yer vermemiştir. Bu nedenle idari ve askerî merkezî teşkilât kurulurken bu teşkilâtın görevlilerinin yetişmesine önem verilmiş, Devşirme Sistemi bu amaçla geliştirilmiştir.

Osmanlı uyruklu Hristiyan ailelerden çocuk yaşta alınarak devletin askerî ve idari teşkilâtlarında görevlendirilmek üzere çok özel eğitimlerle yetiştilen Devşirmelere hükümdara ve devlete sadakat ve bağlılık, Türk-İslâm âdet ve gelenekleri önemle benimsettirilmiştir.

Ancak, devlete ve hükümdara sadakat ve bağlılık şimdiye kadar sanıldığı gibi “kul” anlamında değildi. Şimdiye kadar bu konuda ciddi ve yeterli bir araştırma yapılmadığı için tarihçiler ‘kul’ sözcüğünün sadece sözlükteki ‘köle’ anlamına geldiğini kabul etmişlerdi. Gerçekte ise Devşirmeler, görevli oldukları askerî ve idari teşkilâta, hükümdara ve devlete aile fertleri gibi bağlı ve saygılıydılar. XVII. yüzyıl görgü tanıklarına göre Yeniçeriler padişaha “baba” derlerdi, çünkü onlar için padişahın başka hâmi yoktu.⁵

II. Murad (1421-1444, 1446-1451) devrinde merkezî devletin ve merkez ordusunun temelleri atılmıştı. II. Mehmed devrinde Devşirme sistemi tam ve teşkilâtlı olarak düzenlenmiş, sarayda devlet adamları yetiştirmek amacı ile “Enderun” denilen okul açılmıştır.⁶

II. Mehmed, (1451-1481) devrinde merkez ordunun düzenli bir askerî eğitim kurumu olan ‘Acemi Ocağı’ ve ‘Yeniçeri Ocağı’ yeni düzenlemeler yapılarak geliştirilmiştir.

Bunun nedeni, II. Mehmed’in kendi adıyla anılan kanunnâmesine göre devlet şeklini merkezî bir imparatorluk olarak kabul etmesi ve bunun için ekonomik, sosyal, hukuki ve askerî kurumların yeniden düzenlenerek geliştirilmesi gereğidir.

İmparatorluğun sınırları içindeki eyaletlerde yaşayan tebaa için merkezî devletin adalet ve güvenliği sağlaması, vergilerin adaletle toplanması, kişilerin sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik haklarının korunması için kısaca sadece dünyevî işlerin yerine getirilmesi için bu kurumların yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Orta Çağ İslâm Devletlerinde mali ve askerî kurumlar sadece dinî ilkelerin yerine getirilmesine hizmet ederdi. Bu Avrupa’da Şarلمان’ın kurduğu Karolenj İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu’nda da böyleydi.

Osmanlı Devleti’nin XV. yüzyıl yönetim politikası bu bakımdan Orta Çağ Devletlerinin yönetim politikasından çok farklıdır.

⁵ George Sandys (1610), **Sandys’Travailes**, Londra 1652, s. 38.

⁶ Devşirme sistemi I. Murad devrinde (1360-1389) Gelibolu’da Acemi Ocağı diğer bir adıyla “Acemi Oğlan Mektebi” nin açılması ile ortaya çıkar. Bu devirde Hristiyan savaş esirlerinden gençler seçilerek orduya alınır ve Gelibolu Acemi Oğlan Mektebinde kısa bir askerî eğitim görürlerdi.

Bu nedenle Devşirme sistemi ile Osmanlı kanunları, askerî, hukuki ve idari teşkilâtı kendine özgüdür, ilk ve orijinal olarak ortaya konulmuştur. II. Mehmed devri ve sonrasında Osmanlı Devleti hiçbir örneği olmayan merkezî bir imparatorluk hâlini almıştır.

II. Mehmed, kurduğu merkezî imparatorluğu beylerbeylik veya eyalet denilen idari bölgelere ayırdı. Eyaletlere Topkapı Sarayı'nda Enderun'da özel eğitimlerle yetiştirdiği seçkin ve yetenekli devşirmelerden askerî ve idari yöneticileri beylerbeyi veya genel vali olarak atadı. Beylerbeyleri eyaletlerde merkezî devleti temsil ederlerdi.

Merkezî devletin eyaletleri denetimi, devletin kurduğu hukuki ve idari sistemle sağlanırdı. XV. yüzyıldan XVII. yüzyıl sonuna kadar hukuki ve idari sistem etkin oldu. Bu devirde İmparatorluğun Avrupa, Asya ve Afrika'daki eyaletlerindeki her milletin inanç özgürlüğü, sosyal ve kültürel gelenekleri, meslek ve uğraşları korunmuştur.

Osmanlı eyaletlerinde yürürlükte olan adli sistem İstanbul'daki merkezî devlete bağlıydı.

Eyaletlerdeki kadılar İstanbul'dan devlet tarafından atanırdı. Suriye ve Mısır gibi ahali Müslüman olan eyaletlerde aynı şekilde kadılar Türk ulema arasından seçilerek İstanbul'dan atanır ve gönderilirdi.

Eyaletlerde “nahiye” denilen küçük idari bölgelerde o bölgenin ahali arasından seçilen “nâib” kadı tarafından eğitilir ve atanırdı. Nâib, kadiya bağlı olarak merkezî devletin kanunlarına göre nahiyede adaleti sağlardı.

Osmanlı İmparatorluğu eyaletlerinde farklı mezheplerden olanlara hukuki özgürlük tanınmıştı. Örneğin XVI. yüzyılda Şam'da bazı mahallelerde nüfusun bir kısmı “Hanbelî” ve “Şafî” mezhebinde olduklarından bu bölgedeki Osmanlı mahkemelerinde “Hanefî” Osmanlı kadısının muavinleri olarak “Hanbelî” ve “Şafî” kadılar atanır ve bu mezheplerden ahâlinin dâvalarına bunlar bakardı.⁷

Ayrıca, Osmanlı eyaletlerinde yaşayan Hristiyan ve Yahudi tebaa kilise ve sinagoglarda ibadetlerinde ve dinî bayramlarını kutlamakta tamamen özgürdüler. İstanbul'da merkezî devlet teşkilâtı içinde Hristiyan tebaanın manastırları ve kiliseleri ile ilgili işlerin bakıldığı “Piskopos Halifesi Kalemî” denilen bir daire vardı.⁸

Şehirlerde ve kasabalarda kanunların uygulanması ve güvenliğin sağlanması Kadı, Sancak beyi ve Subaşımın müşterek sorumluluğu altındaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda en yüksek mahkeme, İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki Divan idi.

⁷ Gülgün ÜçEl- Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, İstanbul, 2003, s. 113.

⁸ Aynı eser, s. 182.

Divan'da din, mezhep, fakir ve zengin ayırımı yapılmaksızın, herkesin dilekçesi kabul edilir ve dâvalara bakılırdı. Burada dâvalar kısa zamanda ve adil olarak karara bağlanırdı. Divan üyeleri doğrudan hükümdarın denetiminde olduklarından adaletsiz karar verme olasılığı yoktu. Cezası idamdı.⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezî devletin eyaletlerde uyguladığı sosyal ve idari siyaseti eyaletlerin sosyal ve ekonomik yapısına göre değişirdi.

Batı'da eyaletlerde yaşayan ahâlî özel mülkü ve toprağında özgür bırakılmış olmakla beraber bu bölgelerde yerli asillerin toprakları ve mülkleri istimlâk edilir, kamulaştırılırdı. Böylelikle yerli asillerin o bölge ahâlîsi üzerinde nüfuzu kırılırdı.

Doğu'da Suriye ve Arabistan'da ise farklı bir siyaset uygulanmıştır. Burada yerli emirlerin kendi tebaalarını yönetmelerine izin verilmişti. Bu emirler bölgedeki Osmanlı beylerbeyinin emrindeydiler ve Osmanlı devletine yıllık bir vergi öderlerdi.

Osmanlı Devleti yeni fethedilmiş eyaletlerde daha önce uygulanmış olan yerel kanunları değiştirmezdi. Ancak önceki yerel kanunların yerel ahâlî üzerinde baskı ve haksızlıklara yol açan maddeleri varsa ve yerel ahâlî tarafından eski kanunun değiştirilmesi hak ve adaleti sağlayacak kanunların yapılması için Osmanlı devletine başvurulduğunda merkezî devlet eski yerel kanunu kaldırır ve yerine yeni kanun çıkarırdı.

Örneğin II. Mehmed'in 1473'te Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın hükümdarlığına son vermesinden sonra, "Uzun Hasan Kanunnâmesi" bu bölgede yürürlükte bırakılmıştı. Bu kanunname 1540 yılına kadar geçerli olmuştu. Ancak 1540 yılında yerli ahâlînin isteği üzerine ahâlînin hak ve özgürlüğünü sınırlayan Uzun Hasan Kanunnâmesi kaldırılmış yerine Diyarbakır ve Erzurum Kanunnâmesi Osmanlı Devleti tarafından hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.¹⁰

Osmanlı Merkezî Devleti'nin uyguladığı yönetim politikasında toplumun güvenlik ve refahı hukuki, idari ve askerî teşkîlat ve sistemle sağlanırdı. Bununla beraber Reaya ve resmî görevlilerin geniş toprak ve mülk sahibi olmaları bazı kısıtlamalar yapılarak önlenmiştir. Böylelikle, bunların buldukları bölgelerde güç ve otorite kazanmalarına olanak verilmemiştir. Bu gibi önlemler merkezî devletin otoritesini zayıflatacak güçlü ve zengin bir feodal sınıfın oluşmasını engellemiştir.

II. Mehmed, Enderun'u kurmakla devlet bakanlıklarına "Vezir" ve eyalet valiliklerine "Beylerbeyi" rütbesi ile devşirmeleri atadı. Bundan sonra bu makamlar yalnız devşirmelere ayrıldı.

⁹ Monsieur de Thévenot, (1656), **Relation d'un Voyage fait au Levant**, Paris, 1665, s. 124.

¹⁰ Gülgûn Üçel-Aybet, "An Analytical Study of the Administrative and Social Policy of the Ottoman State", **CIEPO VI. Symposium, Varia Turcica IV.**, Paris, 1987, s. 170 (159-170).

Böylelikle Osmanlı toplumunda daha önce güçlü ve nüfuzlu olan Sipahî ve Ulemâ sınıfları önemini kaybetti.

Ayrıca, Sipahî ve Ulemânın birkaç yılda bir farklı coğrafi bölgelere yeni görevlerle atanmaları nedeni ile onların görevle buldukları bölgelerde uzun zaman kalamadıklarından nüfuz ve güç kazanmaları mümkün olamazdı.

Hukuki ve idari bir makam olan Kadılık müderrislere verilirdi. Kadılar iki veya üç yılda bir farklı bir coğrafi bölgeye atanırdı.

Eyaletlerde idari memurlar ve askerî kumandanlar olan tımarlı Sipahîler aynı amaçla genellikle her üç yılda bir farklı bir eyalete atanırlardı.

Devşirme Beylerbeyleri ve vezirler devamlı ve kısa aralarla görevden alınır veya farklı eyaletlere atanırlardı. Ayrıca geniş toprakları ve mülkleri olan devşirmelerin mirası ailelerine değil, devlete aitti. Mustafa Nuri Paşa'nın yazdığına göre devşirme vezirlere ve beylerbeylerine verilen haslar kişiye değil, sadece makama ayrılmıştı. Devşirme devlet adamı öldüğünde mirasının 3/2'si devlet hazinesine kalırdı.

Ayrıca, özel mülk sahipleri ve aileleri Osmanlı toplumunda aristokrat bir sınıf oluşturmazdı. Çünkü İslâm hukukuna göre miras bütün mirasçılara bölüştürülürdü. Sonuçta birkaç nesil sonra geniş topraklar tek bir ailenin elinden çıkmış olurdu.¹¹

b. Machiavelli'nin İdeal Devleti ve Osmanlı Devletçiliği

1469-1527 yılları arasında yaşayan Niccolo Machiavelli, Floransa şehir devletinde uzun yıllar devlet hizmetinde çalışmıştır. Prens veya Hükümdar adlı kitabında ideal bir devlet ve onun hükümdarı hakkında önerilerini açıklarken, II. Mehmed ve onun yönetim politikasından örnekler gösterir.

II. Mehmed'in merkezî devletçilik düşüncesinin Avrupa'da XVI. yüzyıldan sonra kurulacak merkezî krallıklar için nasıl bir temel hazırladığı Machiavelli'nin verdiği örnekler incelendiğinde anlaşılır.

Bu devirde Floransa devletinde çok güçlü ve nüfuzlu vatandaşlar devlet yönetimine katıldıkları zaman devlet büyük krizlerle karşılaşmıştı. Diğer taraftan İtalya'da Caesar Borgia'nın hükümdarlığında Vatikan Hükümeti ve Fransa orduları Floransa'yı tehdit ediyordu.

Floransa'da devlet yönetiminin zayıflamasından sonra Machiavelli mutlak ve merkezî bir devlet şeklini eserinde savundu. İlk defa kendisinden önceki teoristlerden (Petrarka) farklı olarak eserlerinde siyasi hayatın geleneksel şeklinin sona erdiğini ve modern siyasi fikirlerin doğuşunu haber verir. Machiavelli eserinde ideal hükümdarın adaletli olmasını önerir. Devlet üzerine yazdığı doktrinleri modern Avrupa'nın temel siyasi eğitimine temel oldu. Machiavelli böylelikle Avrupa'da yeni siyaset biliminin öncüsü oldu.

¹¹ Mustafa Nuri Paşa, **Netayic ül Vukuat**, B.L.1445.6.d.396,119.

Machiavelli eserinde II. Mehmed'in Balkanlarda Osmanlı akınlarını hangi siyasi amaçla başlattığını ve Fatih'in İstanbul'u merkez olarak kabul etmesinin nedenini açıklar. Machiavelli'ye göre yeni fethedilen topraklarda gelenekler ve kurumlar farklı ise merkezî devletin güçlü olması için hükümdarın bu topraklar içinde merkezini seçip oturması en etkin yoldur. Machiavelli kitabında II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra İstanbul'u merkez olarak seçip devleti orada kurmasından sonra Balkanlarda akınları başlatmasını bunun en iyi örneği olduğunu gösterir. Ona göre yeni fethedilen topraklara merkezî devletin coğrafi olarak yakın olması oralarda çıkabilecek sorunlara anında müdahale imkânı verir. Ayrıca hükümdarın merkezinin coğrafi yakınlığı o bölgeye tayin ettiği resmî yöneticilerin halka baskı ve haksızlık yapmasını önler. Hükümdar böylelikle yerel halkın güven ve sevgisini kazanır. Bütün bunlarda Machiavelli II. Mehmed'in yönetim şeklini örnek olarak gösterir.¹² Machiavelli'ye göre bir hükümdarın ve merkezî devletin gücünü ve kalıcılığını koruması için hükümdarın koyduğu kanunlar ve kurumlar, hükümdarın mensup olduğu hanedanla ondan sonra gelen hükümdarlar tarafından devam ettirilmesi önemlidir. Machiavelli'nin bu görüşü II. Mehmed'den sonra gelen Osmanlı hükümdarlarının II. Mehmed'in kanunları ve kurumlarını esas alarak yeni ortam ve şartlara göre bunları uygulaması ile bağdaşır.

Machiavelli'ye göre yeni fethedilen topraklarda ahalînin gelenekleri ve dilleri birbirine benzer ise hükümdar bunların ne kanunlarını ne de vergi sistemlerini değiştirmemelidir. Bu II. Mehmed'in doğuda Uzun Hasan Kanunnamesi'ni değiştirmiyerek yürürlükte bırakmasına benzer. Machiavelli eski kanunların olduğu gibi bırakılması ile yerel halkın kısa zamanda yeni hükümdarı benimseyeceğini savunur.¹³

Machiavelli ayrıca bir merkezî devletin dış güçler tarafından kolaylıkla yıkılamayacağını ve ele geçirilemeyeceğini savunur. Bunun için Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa krallığının yönetim biçimlerini karşılaştırır. Fransa kralının yanındaki bakanların hepsi asiller sınıfından gelip ve her biri kendi toprağında birer hükümdar gibiydi bu yüzden kralın otoritesi onların üzerinde etkin değildi. Diğer taraftan Türk İmparatorluğunda otorite ve yönetim tek bir hükümdar ve hanedanın elindeydi. Devşirme sisteminden gelen bakanları ise hükümdarın hizmetindeydiler. Machiavelli II. Mehmed'in İmparatorluğu Sancaklara ayırdığını ve her Sancağa yöneticileri, idarecileri doğrudan kendinin atadığını yazar. Machiavelli kendi deyimi ile şunları yazar "Türk İmparatorluğunda devlet adamları ve diğer yöneticiler hükümdara sadakatla bağlıdır. Bu hizmetlileri yoldan çıkarmak zordur. Yoldan çıkarılsa da onları bir başkası kullanamaz. Çünkü o sadık hizmetkârlar başkalarına arkalarından çekmeye muktedir değildirler.

¹² Niccolo Machiavelli, **The Prince**, s. 10.

¹³ Aynı eser, s. 7 ve 8-9.

Bunlar baş kaldırsa da yerel ahali ile bir yakınlığı ve bir nüfuzu olamadığı için hükümdar başkaldıranı yener, bertaraf eder ve emrindeki bu sadık hizmetkârlardan hiç korkmaz. Bunun aksine Fransa krallığında ise baronlardan birini elde eden kimse Fransa'yı ele geçirir. Çünkü bu hükümdarlıkta kralın rakibi olanlar, hoşnut olmayanlar veya değişiklik isteyenler daima vardır. Asillerden güçlü olan kısa zamanda devleti ele geçirmek ister.”¹⁴

Machiavelli ayrıca bir devletin temel kurumlarının hukuk ve ordu olduğunu yazar: “Eğer iyi bir ordunuz yoksa iyi bir hukuk devleti olamazsınız. Eğer iyi bir ordunuz varsa iyi bir hukuk onu kaçınılmaz olarak izler.” Machiavelli'nin bu düşüncesinden Osmanlı devletinin iki büyük kurumu hukuk ve ordunun neden önemli olduğu anlaşılır. ¹⁵ Machiavelli bu devir Avrupasındaki devletlerin ordularının ücretli yabancı askerlerden ve yardımcı yabancı kuvvetlerden oluştuğunu yazar. Bu askerî kuvvetlerin özellikle ücretli yabancı askerin disiplinsiz ve askerî yetenekten yoksun olduğunu ve bu askerden ve onun kumandanlarından asla sadakat beklenemeyeceğini yazar. Bu gerçekte görüldüğü gibi II. Mehmed'in geliştirdiği devşirme sistemi ve merkez ordusu (Kapıkulu) ve Tımarlı Sipahî ordularının devrin en mükemmel orduları olduğu daha iyi anlaşılır.

Machiavelli bir hükümdarın ordusunu nasıl teşkilâtlandırması gerektiğini açıklar. Ona göre devleti güçlü tutmanın tek şartı hükümdarın kendisinin savaş tekniğini iyi bilmesidir: “Savaştan anlamayan hükümdar askerlerinden saygı ve güven bekleyemez. Hükümdar savaşta olduğundan daha çok barış zamanı askerî eğitime önem vermelidir.”¹⁶

Ona göre iyi teşkilâtli ve eğitimli tutulan askerin eğitimi fiziksel ve zihinsel olmalıdır, ayrıca hükümdarın kendisi de barış zamanı ava çıkmak gibi aktivitelerle kendini aynı eğitimlerde sürekli hazır tutmalıdır. Böylelikle hükümdar ovaları nehirleri tanır ve yerel coğrafyayı anlar çünkü savaşta mevzî almakta ve ordusunu savunmada yerel coğrafya bilgisi gerekli olacaktır. Bunlardan anlaşıldığına göre neden Osmanlı hükümdarlarının barışta ve sefer yürüyüşü sırasında ava çıktıkları ve bunun önemi bellidir. Bunun dışında Machiavelli'ye göre hükümdar kendini barışta zihinsel olarak da aktif tutmalıdır. Sadece askerî stratejiyi düşünmeli, her vesile ile kumandanları ve bakanları ile bunları tartışmalıdır. Hükümdar tarih okumalıdır, böylelikle kendisinden öncekilerin savaş taktiklerini, zaferlerini ve önemli şahsiyetlerin icraatlarını örnek almalıdır.

Osmanlı Hükümdarlarının ve özellikle II. Mehmed'in bu tür eğitime ve çalışmalara önem verdiği bilinir.

¹⁴ Niccolo Machiavelli, **The Prince**, s. 15-16.

¹⁵ Aynı eser, s. 40.

¹⁶ Aynı eser, s. 48.

SONUÇ

Machiavelli'den sonra XVI. ve XVII. yüzyılda yeni kurulan mutlak krallıklar iki kurumdan güç ve otorite sağladılar. Bu devletler Machiavelli'nin önerdiği ve Osmanlı merkezî devlet sisteminin esasları olan hukuk ve ordu yerine teokrazi ve ekonomiyi tercih ettiler.

Teokrasiden otorite, ekonomiden güç sağladılar. Böylece Avrupa'da daha önce mevcut olmayan yeni bir devlet anlayışı ortaya çıktı ama bu Osmanlı merkezî devlet anlayışından çok farklıydı. Çünkü bu mutlak krallıklar Osmanlı devletinden veya Machiavelli'den esinlenmiş olmakla beraber, bu gibi ülkelerde hükümdar otorite kurmak için rakibi olan güçlü asillere karşı ancak ekonomik güçten faydalanabilirdi ve bunun teokratik güçle birleşmesiyle merkezî bir otoriteye sahip olabildiler. Avrupa'nın feodal yapısı içinde başka türlü merkezî bir otorite kurulamazdı.

Örneğin VIII. Henry (1491-1547), İngiltere'de merkezî krallığın temelini atarken, öncelikle bağlı olduğu Vatikan Katolik kilisesinden ayrılarak Anglikan kilisesini kurdu ve bu kilisenin patronu oldu. Bu hükümdara büyük bir otorite sağladı. Ondan sonra hükümdar olan I. Elisabeth(1547-1603) Anglikan kilisesinin başkanı olduğu gibi donanmayı kurup güçlendirerek İngiltere'nin deniz aşırı ekonomisinin temellerini attı. Denizlerde rakibi İspanya kralı II. Philip'i yendi ve Amerika'da sömürgeciliğe başladı. Bu devirde İngiltere ekonomisi sömürgecilik ve deniz aşırı ticaret ile güçlendi.

XV. yüzyıl sonlarında İspanya'da Kastilya Kraliçesi Isabella ve Aragon Kralı Katolik Ferdinand evlenerek krallıklarını birleştirdiler. Bu devirde İspanya Katolik kilisesi güçlüydü ve İspanya'nın ilk deniz aşırı seferi rahip Xemenes'in önderliği ile kuzey Afrika'da başlatıldı. İspanya ve Portekiz deniz aşırı ülkelerde sömürgecilik, ticaret ve ekonomik güç sağlamak amacıyla coğrafi keşifleri desteklediler. XV. yüzyıl sonlarında Amerika sömürgelerinden nakit para ve altın getirildiği sürece Sevil'de bankacılık gücünü korudu.

XVII. yüzyılda Fransa Kralı XIV. Louis (1643-1715), başbakanı Kardinal Mazarin ve daha sonra Kardinal Richelieu'nün uyguladıkları siyasetle toprak sahibi asillerin Paris'te Versailles Sarayı'nın çekiciliğine kapılarak Kralın etrafında toplanmalarını sağladı. Asiller kendi topraklarındaki tarım ve köylüyü ihmal ederek ekonomik güçlerini kaybederken Kral, sömürgecilik ile ekonomik güç kazandı ve devlet yönetiminde asillere makam vermedi.

Bununla beraber XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Avrupa'da toprak sahibi asiller ve kilise krala karşı güçlü sınıflar olarak kaldılar. Avrupa'daki devlet sisteminin bu şekilde gelişmesi Avrupa'nın feodal yapısından kaynaklanır. Ama şu da var ki Machiavelli'nin ön gördüğü ideal Avrupalı merkezî devlet yönetimi aslında örnek olarak gösterdiği Osmanlı'nın merkezî devlet yapısıdır.

Avrupa'da feodal düzenin ortadan kalktığı ve gerçek anlamda kişi ve toplum haklarını savunan modern ulusal merkezî devletler ancak 1789 Fransa ihtilâlinden sonra ortaya çıktı. Daha önce 1776'da Amerika da insan hakları beyannamesi ile ilk ulusal kanun yapıldı ve bundan sonra ilk modern ulusal ordular kuruldu ve Napolyon'un Waterloo yenilgesinden sonra 1815 Viyana kongresinde alınan kararlar Avrupa'da bu yeni akıma temel oldu. Özellikle 1870 Alman Birliği ve aynı yıl İtalyan Birliği'nin kurulmasıyla bu ülkelerde eski feodal siyasi yapı yerini modern ulusal merkezî devlet şekline bıraktı.